

VAN BOUWEN EN SIEREN

VEERTIENDAAGSCH-TIJDSCRIFT
OFFICIËEL ORGAAN VAN DE GROEPEN
BOUWKUNST EN BEELDEND KUNST DER
ALGEM. R. K. KUNSTENAARS-VEREENIGING.

No. 14.

JULI
1930.

REDACTIE:

J. M. VAN HARDEVELD, HOOFDREDACTEUR,
WIM HARZING, NIC. MOLENAAR Jr., EN
K. TRAUTWEIN.

REDACTIE-ADRES: REGULIERSGRACHT 19,
AMSTERDAM. TELEFOON 37068 - 36968.

ADMINISTRATIE: N. V. ZUID-NEDERLAND-
SCHE DRUKKERIJ, ST. JORISSTR. 37, s-BOSCH.
TELEFOON 624, POSTREKENING 64531.
ABONNEMENTSPRIJS FL. 7.50 PER JAARGANG.
LOSSE NUMMERS FL. 0.50
ADVERTENTIEPRIJS FL. 0.40 PER REGEL; BIJ
CONTRACT BELANGRIJKE REDUCTIE.

NICOLAAS MOLENAAR Sr. TACHTIG JAAR

Op Woensdag 30 Juli wordt architect Nicolaas Molenaar Sr. tachtig jaar. Onze gedachten verwijlen er bij en ons gejaagd bezig-zijn verstilt er een oogenblik van. Dat pakt ons even aan en we probeeren ons in te denken, wat dat beteekent. Om 't feit en om den persoon. Om 't feit, want ons voorstellingsvermogen schiet te kort, het botst tegen den muur van een andere wereld, die we niet hebben gekend. Om den persoon, want de naam van architect Nicolaas Molenaar is een naam, die een klank heeft, en wie met den persoon kennis maakten, zullen het niet licht hebben vergeten.

En mij is het een groot genoegen, ons oudsten lid hier te gedenken en geluk te wenschen.

Nic. Molenaar is dus op 30 Juli 1850 geboren in Sneek; z'n vader was aannemer en had 'n timmerwinkel. Hij kwam ook in 't vak en „timmerde" tot z'n 19e jaar. Intusschen kreeg hij lessen in projectietekenen, handteekenen, Geschiedenis der bouwkunst (de

PORTRET v. D. ARCHITECT OP 80-JARIGEN LEEFTIJD

INHOUDSOPGAVE: NICOLAAS MOLENAAR Sr. TACHTIG JAAR, DOOR J. M. VAN HARDEVELD, MET 12 FOTO'S, blz. 209. — DE PLAATSING VAN HET ALTAAR, DOOR JAN VAN DONGEN Jr. MET ONDERSCHRIFT VAN J. M. VAN HARDEVELD, blz. 218. — HOOGALTAAR IN DE ST. JOSEPHSKERK TE ASCHAFFENBURG, blz. 219. — BEELD VOOR DE CHRISTUS-KONING KERK TE HILLIGERSBERG, blz. 220. — UIT ONZE VEREENIGINGS-ACTIE, blz. 221. — DE VIJFTIG KRUISEN, blz. 222. — ARCHITECTUUR, blz. 224.

INTERIEUR DER LOUISAKERK TE 's-GRAVENHAGE

Gezicht naar het presbyterium

Grieksche orden hoofdthema, terwijl, zooals dat in dien tijd ging, van de Middeleeuwsche kunst weinig vernomen werd).

Zoo scheen hij dan aanvankelijk voorbestemd om zijn vader in het timmervak op te volgen totdat hij een „promotor” kreeg in den vorm van zijn ouden Sneeker pastoor, die meer in hem zag. Deze vatte het plan op in 1868 een kerk te laten bouwen door den „grooten Cuypers”. Deze bouw kwam in 1869 in uitvoering. Nic. Molenaar kwam als leerling bij den opzichter, die alras „in de fundeering nog” verdween en het kleine Molenaartje kreeg als 19 jarige knaap de uitvoering in handen onder het oppertoezicht van den bekenden Peters, den lateren Rijksbouwmeester; destijds, lach niet, gasdirecteur in Bolsward. Peters liep 2 maal in de week van Bolsward naar Sneek, regelde en besprak de zaak, teekende en liet teekenen door den jongen opzichter en tip-

pelde 's middags weer naar Bolsward terug. De uitvoering van dit werk is voor het later leven van architect Molenaar beslissend geweest. Het werk van Cuypers begeisterte hem in de volle beteekenis van 't woord.

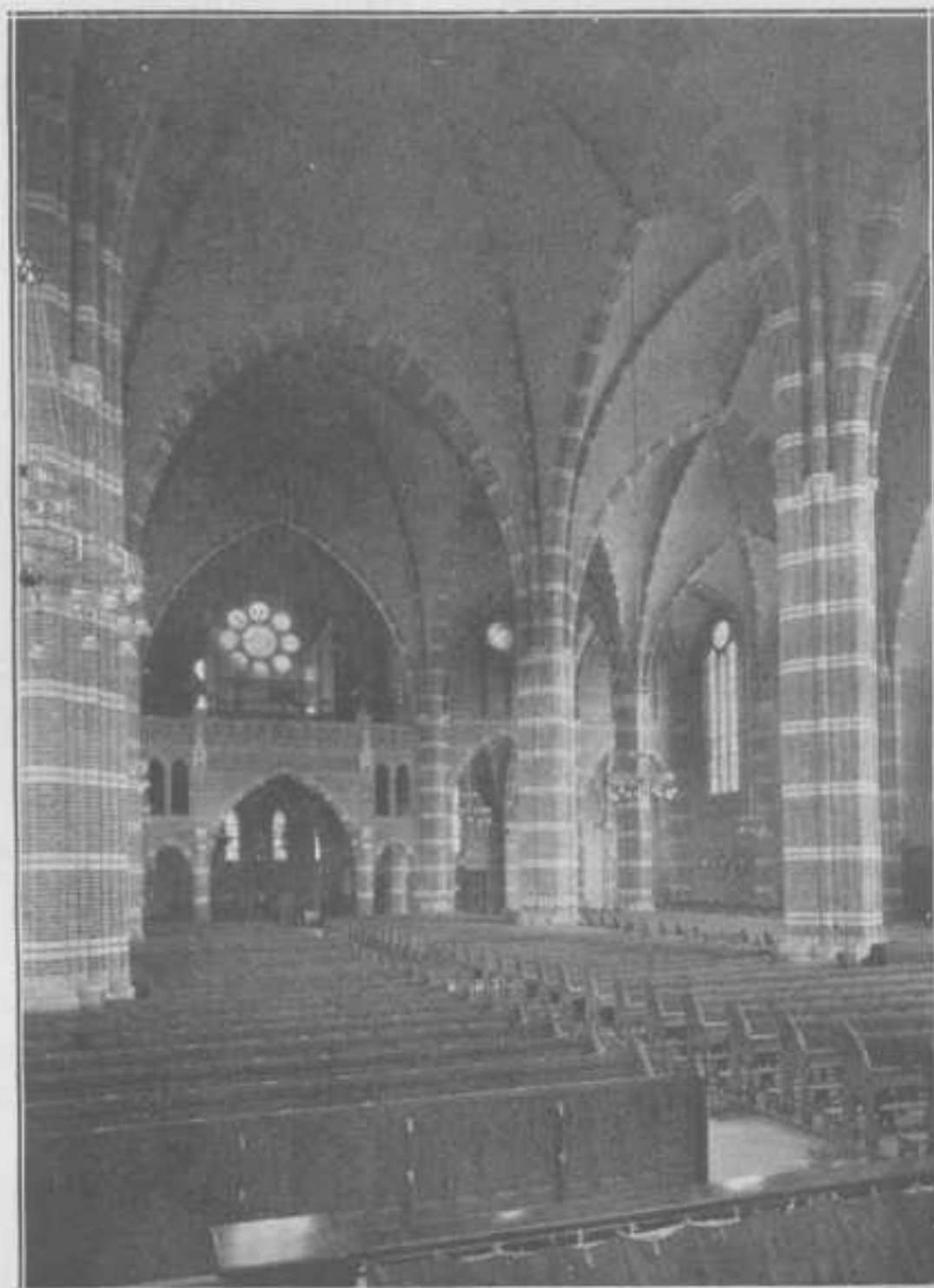
Hij werd een groot vereerder van den man, dien hij als een genie aanvaardde en trachtte na te volgen. Hij heeft Cuypers' kunst altijd beschouwd als het richtsnoer voor het ware, het goede en het schoone en bleef tot het laatste toe z'n ouden meester getrouw met 'n prijzenswaardige Friesche stijfhoofdigheid.

Was 't wonder dat deze koele Noorderling in vlam sloeg voor de Middeneeuwsche kunst. Hij, die bij het onderricht van zijn „teekenmeester” niet veel meer te weten kwam dan dat er een neo-klassische stijl bestond, die behoorde te worden nagevolgd, doch nu in eens ontdekte, dat er iets „levends” bestond.

Hij heeft veel gestudeerd in Violet le Duc's werk. Vooral diens „Dictionaire" is een be-
duimd boek in zijn bibliotheek. De Mid-
deneeuwsche architectuur werd zijn eenig
ideaal.

En daarin werd Cuypers voor hem de groote
leidsman, hij begreep hem en in hem groei-

de hij met 'n Sneeker meisje in 1875. Na
de Jacobuskerk van de Parkstraat trad hij,
mede op Cuypers' advies, in rijksdienst. Het
bureau der rijksgebouwen, scholen, univer-
siteiten enz., het latere reuzenbureau Vrij-
man, werd opgericht. Lokhorst werd de lei-
der (prater en diplomaat). Hij en de oude

INTERIEUR
DER LOUISAKERK TE 's-GRAVENHAGE

Gezicht naar het zangkoor
Uitvoering in roode verblendsteen, afgewisseld met
crème-gele banden

de het vermogen dien grooten meester na
te volgen in eigen scheppingsdrang.
Na Sneek ging hij naar Sappemeer, waar
hij voor Cuypers een kerk bouwde „in eigen
beheer" als 21-jarige jongen. Is het te
begrijpen, dat hij wist, hoe zoo'n gebouw in
elkaar zat. Hij maakte alle detaillierwerk
en werd na de voltooiing naar Bovenkerk
gestuurd, bij Amsterdam, weer onder Cuy-
pers, waar hij de kerk bouwde, waar *Al-
berdingh Thijm* ook adviseerde voor de
liturgische kwesties. Na Bovenkerk trok hij
naar Den Haag. Een nieuwe mijlpaal „De
kerk aan de Parkstraat". Intusschen trouw-

van Nieukerken deden het werk. Met
grootte moeite heeft hij het tien bittere
jaren bij het Rijk uitgehouden. Dit waren
zijn proefjaren, waarin hij echter groote
vaardigheid verkreeg in „nauwkeurig tee-
kenen". Een renommee, die zijn bureau tot
het laatste toe heeft gekenmerkt. Hij heeft
daar altijd bijzonderen prijs op gesteld. In
1885 kreeg hij opdracht van een ouden
vriend een kerk te bouwen in Vleuten. Dit
werd z'n eersteling. Kalf noemt deze kerk
„niet" z'n „Coup de Maître" (Kath. Ker-
ken). Toch was die kerk het begin van z'n
succes. Hij heeft ze met pijnlijke zorg van

INTERIEUR
DER LOUISAKERK TE 's-GRAVENHAGE

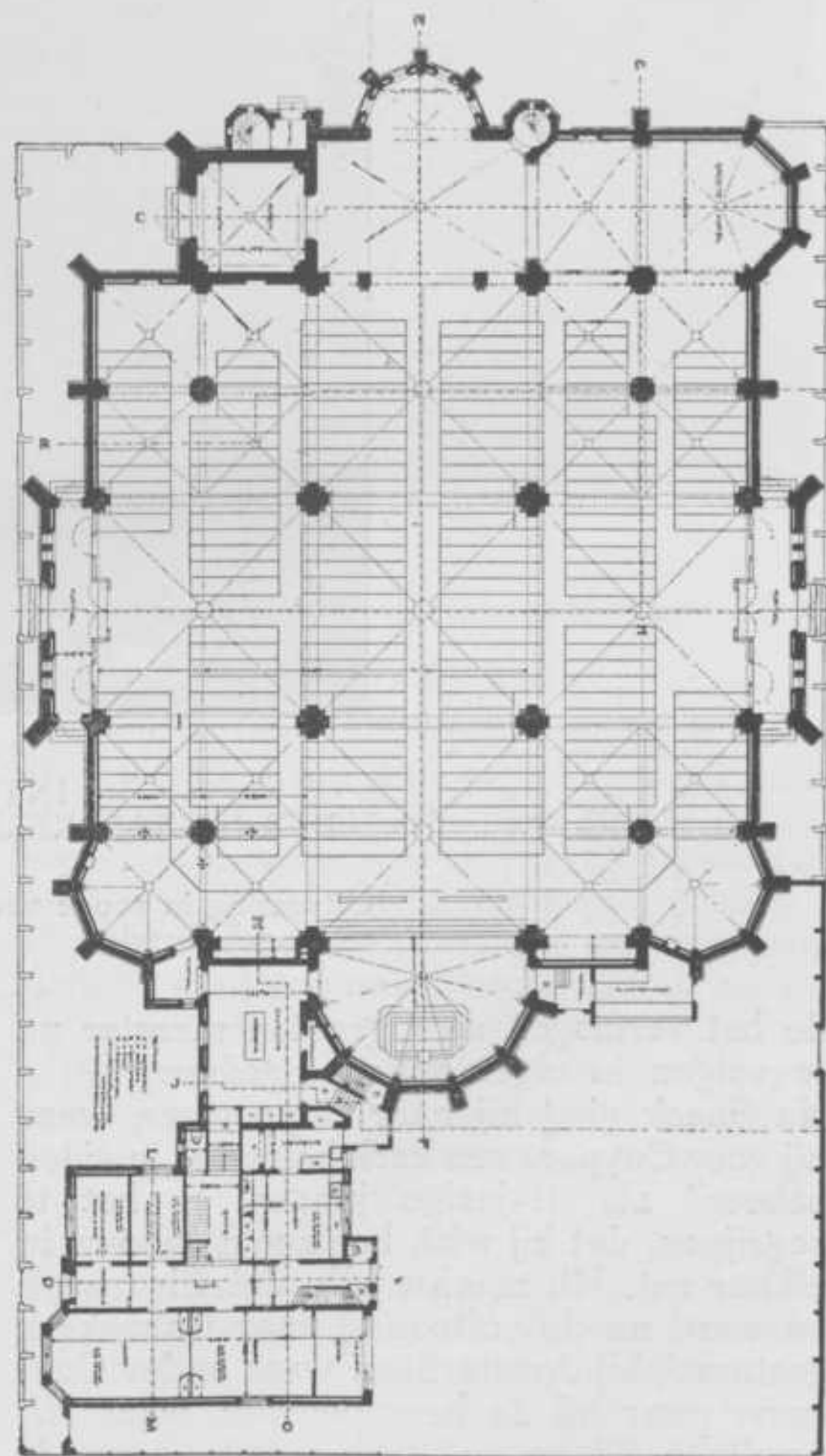
a tot z uitgedetailleerd in avonduren. Na Vleuten daagden de opdrachten van de Paters (Jezuïeten) kerk in Groningen, de Paterskerk te Rotterdam (Westzeedijk) en Den Haag (O. L. Vr. Onbevlekt Ontvangen, z'n meesterwerk). Ook in Zwolle vroeg men naar een plan voor de St. Michaelskerk. Het was duidelijk, dat hij den rijksdienst moest verlaten. Nog twijfelde hij, want „een vaste opdracht” kreeg men destijds niet spoedig en hij had een groot gezin. Victor de Steurs, dien hij altijd als een zijner beschermers beschouwde en terecht, hakte den knoop door. „Neem je ontslag. Gaat het niet goed, dan kom je terug”. De opdrachten kwamen los en hij bouwde vijf kerken tegelijk. Achtereenvolgens verzezen Noordwijk (het complete plan bouwde hij in 1927 af), Borne, Rijswijk, O. L. Vrouw van Goeden Raad aan de Bezuidenhout te 's-Gravenhage, Woerden, de Paterskerk aan de Molenstraat te Nijmegen, de Lemmer, Enkhuizen (dat door Nic. Molenaar Jr. volgens zijn ontwerp in 1929 werd

afgebouwd), Wassenaar, Lambertschagen, de Marthakerk aan de Hoefkade te 's-Gravenhage, Westervoort, de Louisakerk aan de Brandtstraat te 's-Gravenhage, Den Hoorn, de St. Antoniuskerk te Dordrecht, de H. H. Martelaren van Gorcum Zorgvliet te 's-Gravenhage en Poeldijk.

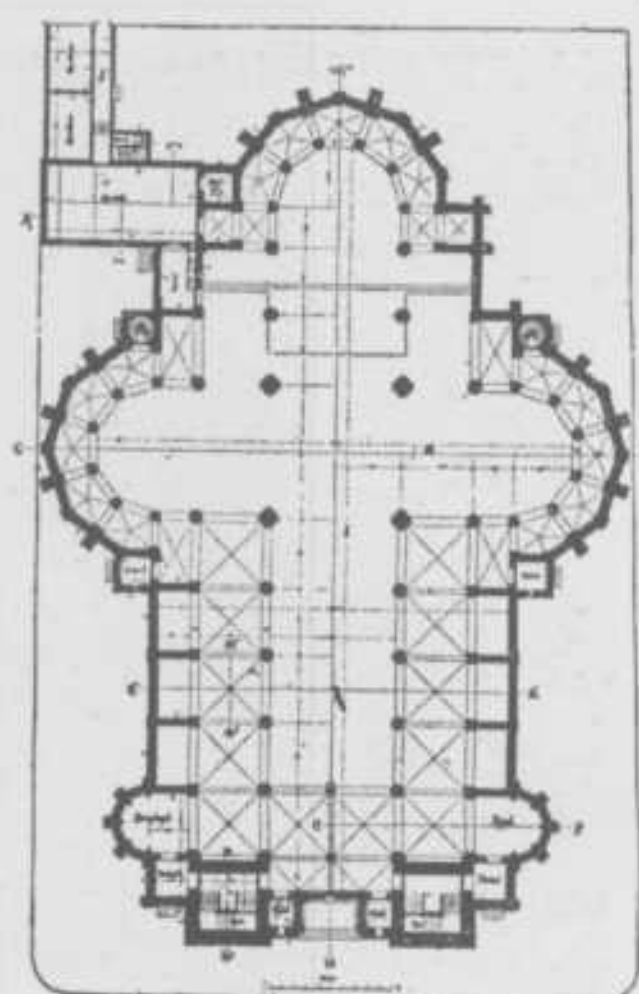
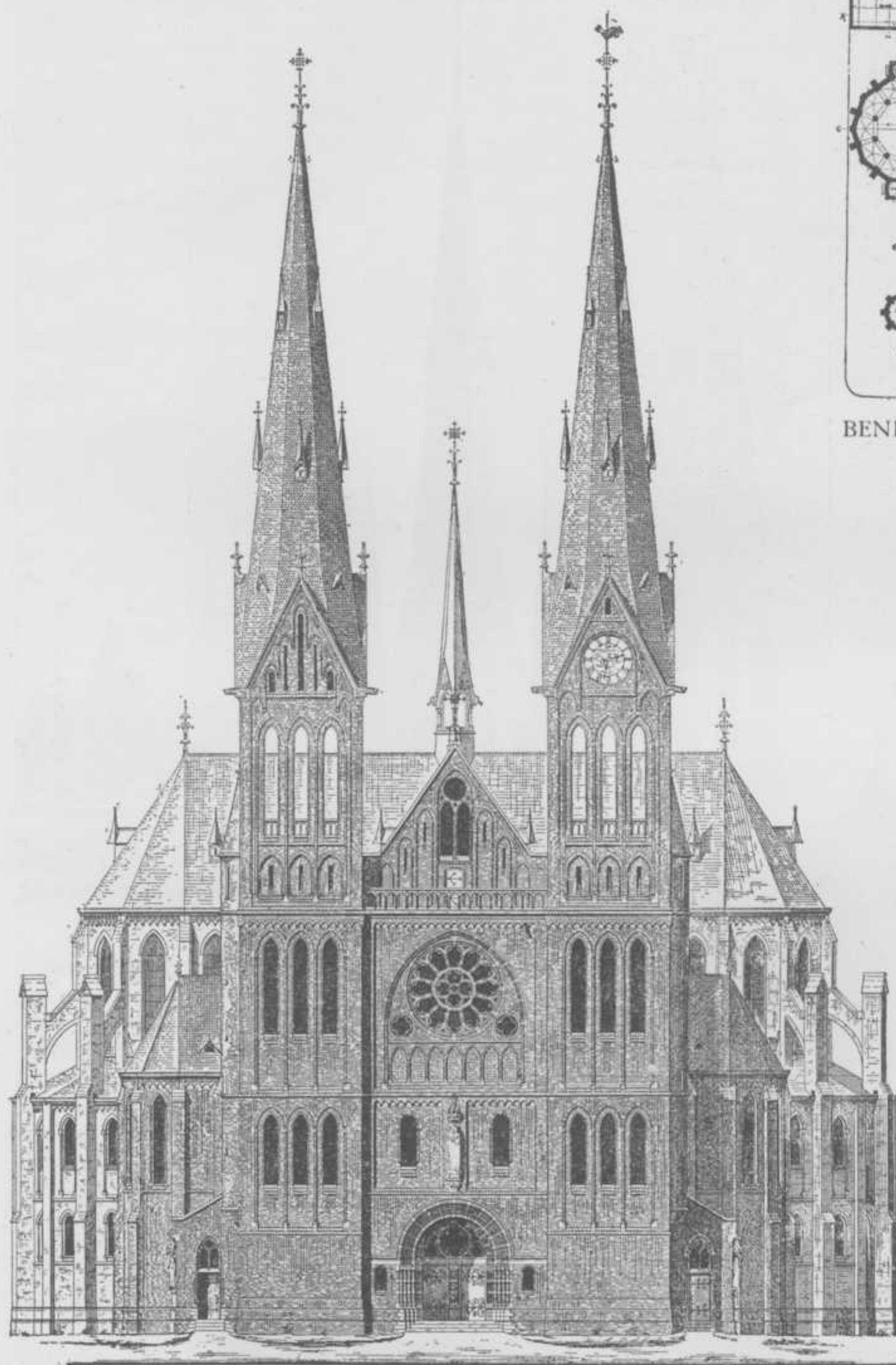
Het bouwen van dorpskerken ging hem minder gemakkelijk af. Daarvoor dacht hij te monumentaal. Het is ook meer een verdienste van onzen tijd de aansluiting aan de locale sfeer te hebben teruggevonden.

Een dorpskerk begon onder zijn handen „goed” te worden als de geldnood hem dwong „klein” te blijven.

Borne en Westervoort zijn daarvan goede voorbeelden. Poeldijk is een vergroote copie

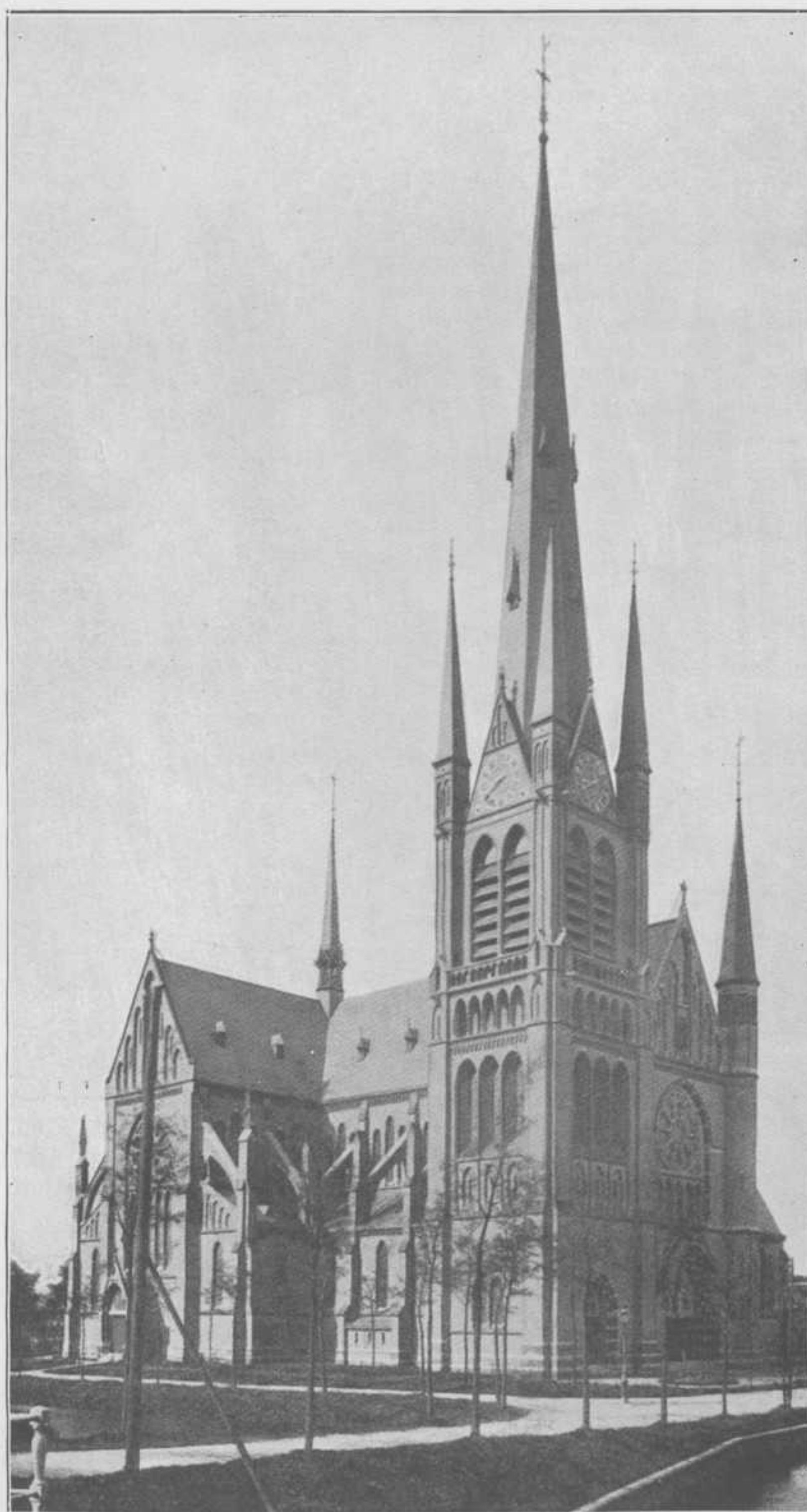

PLATTEGROND DER LOUISAKERK TE
's-GRAVENHAGE

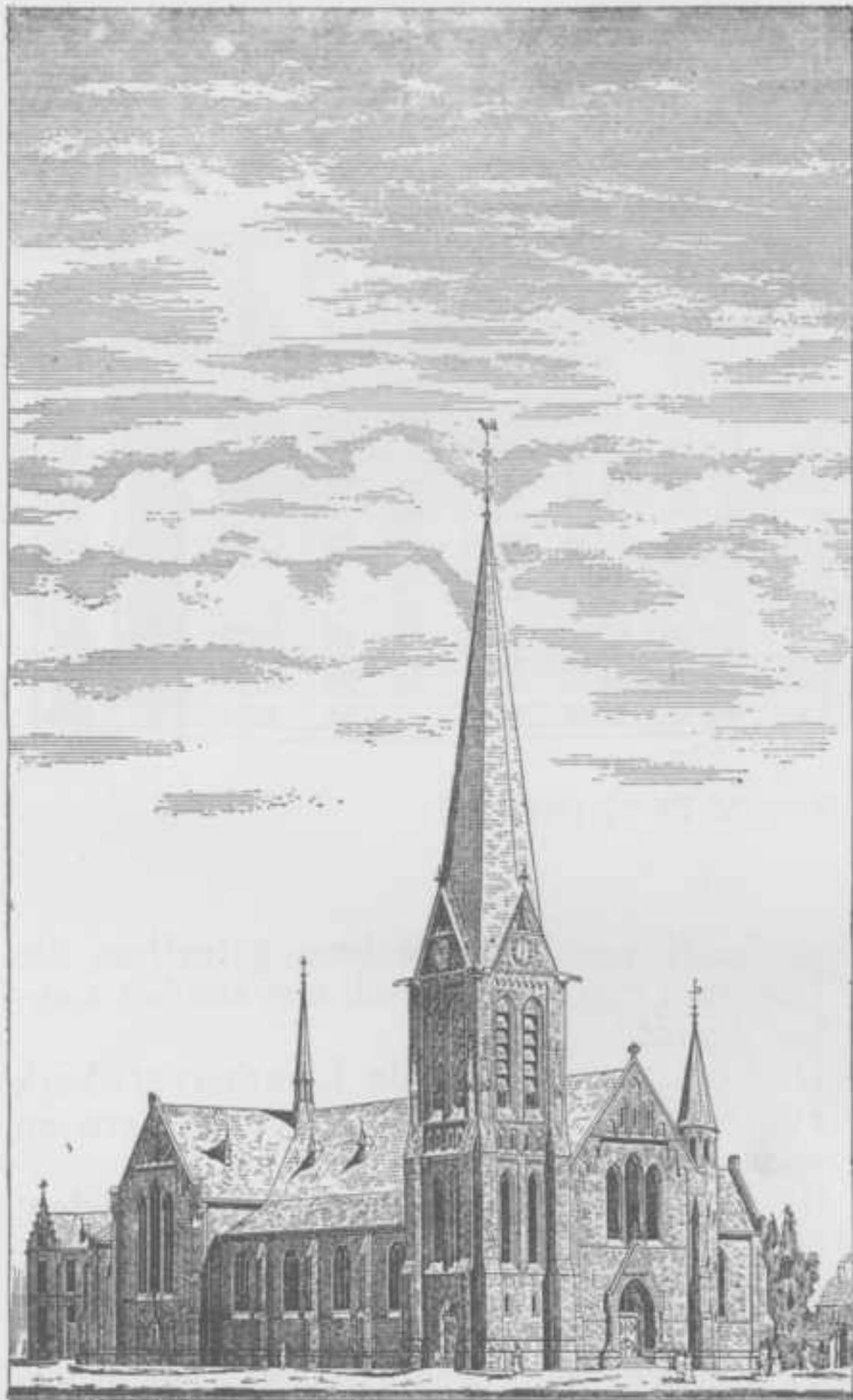

BENEDEN PLATTEGROND

ONTWERP DER R. K. KERK VOOR DE PAROCHIE VAN O. L. ONBEVLEKT
ONTVANGEN TE 's-GRAVENHAGE

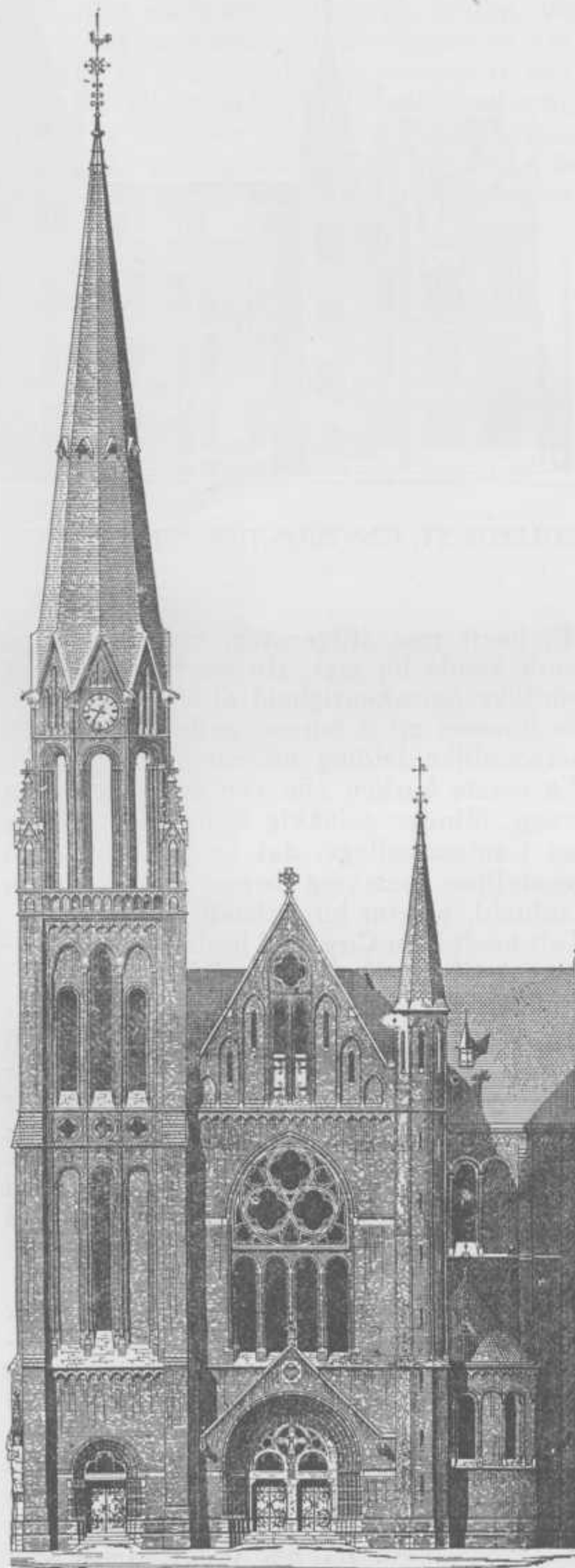

R. K. KERK VAN DE H. BONAVENTURA TE WOERDEN

R. K. KERK VAN DEN H. STEPHANUS TE BORNE
AARTSBISDOM UTRECHT

van Westervoort en mist daardoor de innigheid. Trouwens Poeldijk werd in 1913 ontworpen en in 1925 uitgevoerd. Onder z'n leekenwerk is het voornaamste het St. Canisiuscollege te Nijmegen, het raadhuis te Noordwijk (waarnaar het beruchte Woerdensche plagiaat werd gecopieerd), het telefoongebouw en administratiegebouw van het O. B. W., Winkelmagazijn „het Hooghuis”, het R. K. Ziekenhuis alles te Sneek, het bekroonde „Duinoord” woningencomplex aan het Sweelinckplein, hoek Banstraat te 's-Gravenhage en verder een groot getal „onder directie” gebouwde heerenhuizen (halve straten) in Den Haag, een groote massa scholen, gestichten (Groenestijn te 's-Gravenhage e. a.) enz. enz. Hij bouwde 30 kerken en kapellen.

ONTWERP VAN DE H. IGNATIUSKERK TE
ROTTERDAM

COLLEGE ST. CANISIUS DER EERW. PATERS JEZUIETEN TE NIJMEGEN

Hij heeft niet stilgezeten, maar jacht op werk kende hij niet. Hij werkte alles met pijnlijke nauwkeurigheid af. Alles werd in de finesses op 't bureau onder zijn geheel persoonlijke leiding uitgedetailleerd.

Z'n eerste kerken zijn van een grootschen greep. Minder gelukkig is het tijdperk na het Canisiuscollege, dat hem in 1900 een geestelijke inzinking bezorgde, die jaren aanhield, waarin hij zichzelf copieerde.

Kalf heeft hem Cuypers' besten leerling genoemd (Kath. Kerken van Nederland).

Hij leefde zeer gesloten en op angstigen afstand van z'n collega's. Hij was moeilijk in den omgang en zeer gestreng, maar rechtvaardig tegenover den aannemer. De Jezuiten hebben hem lang als „hun” bouwmeester erkend en gehandhaafd. Dat deze hem loslieten heeft hem bijzonder gegriefd en heeft tot zijn tijdelijke ingekeertheid meegewerkt. Bij den bouw der Marthakerk leefde hij weer op.

Merkwaardig is, dat daarop ook de kerk van Westervoort en niet het minst de Louisakerk te Den Haag, als mee van z'n beste werk, volgden. Daarna was zijn scheppende kracht gebroken. Wel heeft hij nog verantwoord werk geleverd, maar de fleur was eraf. Ook de leeftijd was er. Hij heeft echter rusteloos doorgewerkt tot het einde toe in 1928. Daags na het groote feest van het 40-jarig bestaan der parochie aan de Elandstraat waarbij de Paters Jezuiten hem zeer geprezen hebben is hij ingestort

en heeft een beroerte hem getroffen, die hem, met zijn sterk gestel, nog aan het ziekbed houdt.

De Louisakerk naast de Elandstraats-kerk zijn te beschouwen als zijn beste werk en voorts het Canisiuscollege.

Beide eerste zijn merkwaardige mijlpalen. De eerste is een onbewust keerpunt in moderne ruimteontwikkeling. Op dezen bouw hebben verschillende gewelvenbouwers als Valk zich geïnspireerd. Hij is van een grootschen bravour, een echten durf en dat voor een ruimen zestiger.

In 1900 verwierf hij in Parijs op de wereldtentoonstelling de zilveren medaille met zijn inzending kerken en de Duinoordhuizen. Deze laatste werden ook bekroond in den (in Den Haag), destijds zeer bekenden Duinoordschen gevelwedstrijd, met den 1en prijs.

Hij had een voorliefde voor den baksteen, waarmede hij veel beproefd heeft, doch altijd nuchterder en zakelijker dan Cuypers zelf. Het „spelen met steen” heeft hem altijd tegengestaan, maar hij „bouwde” er mee.

De zucht naar de romantiek van Berlage, feitelijk een hang naar het Romaansche, heeft hij niet ingezien en hij vond de richting van Berlage te veel beredeneerd om kunst te zijn. Feitelijk stond hem het zware in Berlage's kunst tegen en streefde hij steeds naar een grootsche en luchtige monumentaliteit. Altijd opgewekt is z'n werk en

detailleeren; stoer als de Fries en hardnekkig in z'n volhouden en doorzetten. Daardoor maakte hij geen leerlingen, hij was niet soepel genoeg en nam intuïtief niets van anderen over, dan langs een achterdeur. Hij werkte alle originaliteit bij anderen tegen, die hem, verbitterd, meestal verlieten of naast hem, maar anders, voortgingen.

Ons leven is druk. Het is overvuld met veel werk, dat we o zoo belangrijk achten. We voeren onzen strijd op onze manier en verdedigen de rechten, die wij meenen te hebben. We zijn zakelijk als 't moet en artist als we er tijd voor hebben. Maar we zullen, geloof ik, goed doen op te zien naar de figuur van dezen tachtigjarige, en ons be-

PORTRET v. D. ARCHITECT OP 50-JARIGEN LEEFTIJD

Een mooi architectenleven. Een man van karakter en met liefde voor zijn vak. Een man van dege kennis en stoere werkkraft. Een man, die de voldoening heeft mogen smaken zijn kennis en kunnen te uiten in vele en schoone opdrachten. Een exempel, waarop we fier mogen zijn en waarnaar we mogen opzien. Een man ook, die de goede architectenpraktijken, onberispelijk uitoefende, den architectenstand hoog hield.

zinnen op 't voorbeeld, dat hij ons gaf. Dat kan niet anders dan heilzaam voor ons zijn. En laten we dan, ieder voor zich, maar van harte gemeend, een eere-saluut brengen aan hem, die een geboren bouwmeester was, en de kunst van 't bouwen gediend heeft met heel zijn wezenskracht en heel zijn lange leven.

J. M. v. HARDEVELD.

DE PLAATSING VAN HET ALTAAR

(INGEZONDEN)

Waarde Heer van Hardeveld,

Naar aanleiding van Uw voorwoord bij het artikel „De plaatsing van het hoogaltaar in het presbyterium” in nummer 11 van „Van Bouwen en Sieren” een enkele korte opmerking.

O. g. was ook onder degenen, die met buitengewoon genoeg de geestdriftige voordracht van Pater Huf te Utrecht bijwoonden.

Jammer, dat ge toen niet met Uw afwijkende meening voor den dag zijt gekomen, wellicht was het debat nog vruchtbaarder geweest, nu weten we echter, dat ge het er niet mede eens zijt. De reden van Uwe afwijkende meening lijkt mij echter niet juist. Wat het historisch-liturgisch gedeelte betreft daarover wil ik het nu niet hebben maar.... ge praat van gevoelsmotieven en ge wilt die met andere gevoelsmotieven bestrijden o.a. vindt ge de geste van den Priester thans wel zoo monumentaal als andersom en ten 2e vindt ge dat de Priester als woordvoerder van het volk op audiëntie bij den Koning, moet staan zooals het nu nog vrij algemeen de gewoonte is.

Dacht ge werkelijk dat het streven om den Priester met zijn gelaat naar het volk te plaatsen tot doel had meer monumentaliteit te bereiken? dan kent ge de betrokken liturgisten slecht!

Zoowel uit deze gedachte als uit de tweede lijkt mij dat ge Uwe opvatting van de H. Mis, wat deze is en hoe ze moet worden opgedragen eens grondig moet herzien. De H. Mis is een *gezamenlijk* offer van Priester en volk welke wanneer ze op de juiste wijze wordt opgedragen innige onderlinge samenwerking vereischt.

Noemt ge die samenwerking met als hoofdmomenten Christus' komst en de nuttiging van Christus audiëntie?

De letterlijke beteekenis van Uw audiëntievoorbeeld is volkomen juist maar gaat in onze Kerk alleen op bij bezoeken aan het H. Sacrament of b.v. tijdens het Lof, geen Priester zal er alsdan over denken met zijn gelaat naar het volk te gaan staan, alléén

dàn zijn we werkelijk op bezoek, laten we den Priester voor ons spreken en blijven voor het gezicht en het gehoor passief.

Vervang het woord „audiëntie” door „samenpraak” dan zijt ge er dichter bij en ik weet uit ondervinding, dat wanneer gij en ik met elkander wat te praten hebben, dat ge dan niet achter mij komt staan maar dat wij front maken naar elkander toe, zoodat geen woord, geen blik en ook geen enkel gebaar voor een van ons beiden verloren kan gaan.

Zóó moet ge de verhouding van volk en Priester tijdens de H. Mis zien en dan kan het niet anders of ge zult het eens zijn met bovenvermeld streven.

Apeldoorn 12 Juli 1930.

JAN VAN DONGEN Jr.

Onderschrift:

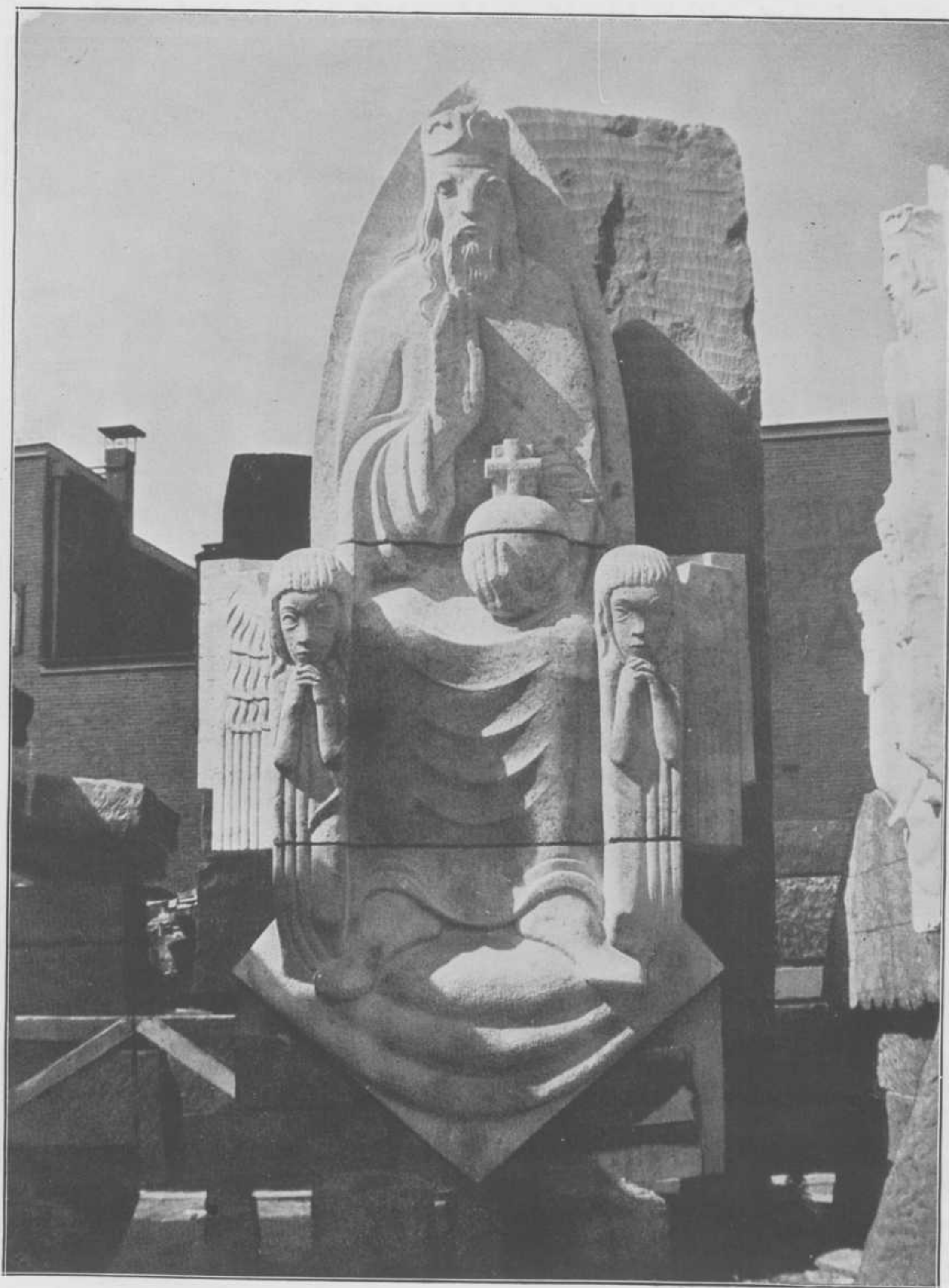
Ik merk wel dat ik me op glad ijs gewaagd heb. Ook Pater Huf heeft me, in een privé-schrijven al een aframmeling gegeven. Nu is de moeilijkheid, dat zoowel Pater Huf als Jan van Dongen komen met theologische bewijzen. De H. Mis is in wezen zeggen we een gezamenlijk offer, en vandaar de plaatsing van den priester met 't gelaat naar 't volk toe. Maar waar is de grens. Komen we, als we dat doen, niet langzamerhand bij de protestantsche opvatting terecht voor wie de H. Mis, hun H. Avondmaal, een gemeenschaps-maal is. Daar staat ook de dienaar-des-woords met 't gelaat naar het volk. Het volk zit zelfs in een kring om en aan dezelfde avondmaals-tafel.

Zoover zal het wel niet komen, ik maak er me heusch geen zorg over, maar 'k heb zoo'n gevoel dat we in die richting gaan, dat we 't geestelijke vulgariseeren. Enfin, de H. Mis is dan toch volgens J. v. D. een „offer”. Maar dan ook een „lof”-offer. Een lof-offer waarin de priester zich namens 't volk rechtstreeks tot de Goddel. Personen wendt, en Hem 't offer „opdraagt”. Nu kunnen we er over redetwisten welk gedeelte van de H. Mis het belangrijkste is, dat wat zich richt tot God of dat, wat zich richt tot den mensch. M. i. kan 't antwoord niet twijfelachtig zijn. Nu geef ik toe, dat dit opdragen ook vanuit het midden eener verzamelde menigte kan gebeuren, maar ik vindt het persoonlijk verhevener meer „monumentaal”, meer wijdingsvol dan wanneer de richting éénparig naar het altaar toe is. 't Is een gevoelsmotief en daarom misschien zwak. Maar gevoelens mag men nu eenmaal niet verwaarloosen.

J. M. v. HARDEVELD.

HOOGALTAAR IN DE ST. JOSEPHSKERK TE ASCHAFFENBURG (gepubliceerd in No. 12)
Ontwerp: Prof. Alb. Bosslet

BEELD VOOR DE CHRISTUS-KONING KERK TE HILLIGERSBERG

Beeldhouwer: Alb. Termote

UIT ONZE VEREENIGINGS-ACTIE

12 Juli 1930.

Aan het College van Curatoren der
R. K. Universiteit.

Nijmegen, Berg en Dalsche Weg 127.

WelEdelGestr. Heeren,

Met begrijpelijke verbazing lazen wij in de bladen de voorgenomen aanbesteding van de aula, het bedoeld meest representatieve gedeelte der Katholieke Universiteit, voorts namen wij kennis uit de pers van het ontwerp, waarnaar deze aula met bijbehoren zal worden gebouwd.

Wij schrijven „met begrijpelijke verbazing“, immers na alle moeite door ons aangewend ten einde te geraken tot een gebouwencomplex de Universiteit van Katholiek Nederland waardig, na alle correspondentie over die zaak gevoerd, na alle toelichtende bezoeken bij Uw bestuursleden afgelegd om het belang der zaak te bepleiten, na ons uitvoerig betoog, inzake een eventuele prijsvraag, waarover U ons om advies verzocht, doet het toch buitengewoon pijnlijk aan om zonder meer in die zaak, die geheel Katholiek Nederland aangaat en niet het minst de Katholieke architecten, te worden voorbijgegaan. Zelfs geen antwoord, geen wisseling van gedachten, indien U soms tegen enkele bepalingen der prijsvraagregelen bezwaren zoude hebben geopperd, waarover stellig een bevredigende oplossing zoude zijn gevonden.

Uw bestuur heeft herhaaldelijk de zaak van de Katholieke Universiteit genoemd „de zaak van geheel Katholiek Nederland“. Wij zien het ook aldus en nu wij alles beproefd hebben om binnenshuis U te overtuigen van de portee van die zaak, zooals wij die zien, namelijk dat de universiteit ook in haar huisvesting de uiting moet zijn eener Katholieke cultuur, na dat alles beproefd te hebben, met als eenig resultaat wederom een onderdeelje van de fatale stuksgewijze en verbrokkelde opzet, waaraan blijkbaar geen breed opgezet schema ten grondslag ligt, nu blijkt toch, dat onze vrees dit te voorkomen wel zeer gemotiveerd was.

Dat U ons echter plaatst voor een voldongen feit zonder meer, zoo is de verantwoordelijkheid der keuze van een anderen weg om iets nog te bereiken niet aan ons, maar aan hen, die geen andere keuze lieten.

Hoogachtend,

Het bestuur der vakgroep „Bouwkunst“
der Algem. R.K. Kunstenaarsvereniging.

w.g. W. J. SANDHOVEL, Voorzitter.

w.g. NIC. MOLENAAR Jr., Secretaris.

ONS WEEKLAGEN OVER AMSTERDAM.

Het bestuur van de vakgroep Bouwkunst zond het navolgende schrijven aan den Raad der Gemeente Amsterdam:

's Gravenhage, 15 Juli 1930.

Edelachtbare Heeren,

Het bestuur van de vakgroep „Bouwkunst“ der
Algemeene R. K. Kunstenaarsvereniging, omvat-

tend de overgrootste meerderheid der bevoegde R. K. Architecten van Nederland, gehoord de besprekingen op hare ledenvergadering van 7 Juni l.l. te Amsterdam en overeenkomstig de door die vergadering verstrekte opdracht, neemt de vrijheid het volgende onder de aandacht van Uwen raad te brengen over de werkwijze van de gemeentelijke schoonheidscommissie van Amsterdam.

Het meent dit met des te meer grond te mogen doen, daar het in vakkringen algemeen bekend is, dat ook onder niet-katholieke architecten gelijke bezwaren bestaan, zij het dan ook, dat deze, voor zoover ons bestuur bekend, niet door andere architectenverenigingen tot uitdrukking zijn gebracht.

Wij meenen uitdrukkelijk op den voorgrond te stellen geen bestrijders te zijn van het instituut der Schoonheidscommissies als zoodanig. Wij zijn overtuigd, dat, zoolang de bevoegde uitoefening van het architectenberoep niet wettelijk is geregeld, openbare besturen zelve zich de grootst mogelijke zekerheid moeten verschaffen tegen het ontstaan van aesthetische wantoestanden in den uitbouw onzer steden en dorpen.

Waartegen echter met klem onze klacht gaat is de wijze, waarop Uw gemeentelijke schoonheidscommissie meent naar taak te kunnen vervullen. Wij meenen, dat deze in strijd is met het eenvoudigst begrip van rechtvaardigheid.

Zooals U bekend zal zijn heeft de Amsterdamsche schoonheidscommissie meermalen ontwerpen veroordeeld van architecten, aan wier bevoegdheid en volwaardigheid als vakbeoefenaars niet valt te twifelen. Alhoewel het bijna overbodig is, deze algemeen bekende gevallen te memoreeren meenen wij enkele boomen uit het bosch te mogen noemen als Dr. H. P. Berlage, Ir. Buijs, Ir. Jos Cuypers, P. Cuypers, Dr. Ir. Duiker, Eschauzier, Prof. Granpre Moliere Verhagen en Kok, Hanrath, A. J. Kropholler, Ir. v. Loghem, Jan Stuyt, H. Valk, Warnars enz., enz.

Ons bestuur is nu van meening, dat, indien volwaardige architecten een naar beste weten en eerlijke overtuiging voortgebracht werkstuk overleggen, het niet moet kunnen voorkomen, dat door gelijkwaardige collega's in casu Uw adviseurs, leden der schoonheidscommissie, een afkeurend oordeel kan worden geveld, zonder dat hiervoor een **aanmerkelijke motiveering** wordt gegeven. Het komt ons bestuur voor, dat 't eenvoudige rechtsgevoel eischt, dat de architect in staat is, op bevredigende wijze zoo noodig ten overstaan van personen buiten de partijen om, zijn eventueel van het oordeel der schoonheidscommissie afwijkende meening te doen blijken, waartoe in de praktijk de bestaande beroepscommissie een onvoldoend middel blijkt te zijn. Bij ons weten is tot nu toe slechts een geval door deze beroepscommissie behandeld. Blijkbaar achten de met de schoonheidscommissie in conflict gekomen architecten de kans op een gunstiger oordeel der beroepscommissie zeer gering, hetgeen toegeschreven moet worden aan de wijze, waarop deze is samengesteld, aan de vrees voor het solidariteitsgevoel van de beroeps-, tegenover de schoonheidscommissie, aan de langdurigheid van een dergelijke procedure.

Ook het bestaande beroep op den Gemeenteraad is reeds daarom voor den betrokkene pijnlijk en schadelijk voor zijn reputatie, daar hierbij openlijk blijkt, dat hij met de (nergens omschreven en omlijnde) officieele schoonheidseischen in botsing is gekomen en door zijn collega's-commissieleden wordt gedesavoueerd.

Ons bestuur zou het daarom toejuichen zoo het Uw Raad kon gelukken maatregelen te nemen, waardoor conflicten als de hier aangeduide zouden kunnen worden voorkomen, waardoor m. a. w. Uw schoonheidscommissie ertoe zou worden gebracht zich te onthouden van het uitoefenen eener onwaardige en onverantwoordelijke voogdijschap over kundige bouwmeesters.

Waar de wettelijke bescherming van den architectentitel in Nederland nog op zich laat wachten en de oplossing hieromtrent nog niet is te voorzien, begrijpt ons bestuur de moeilijkheid, gelegen in het maken van onderscheid tusschen werk van architecten en dat van hen die dezen titel misbruiken, hoezeer dit onderscheid dan ook, blijkens het bovenstaande, zou moeten worden gewenscht. Ons bestuur meent evenwel, dat het bestaan van enkele architectenorganisaties, die een behoorlijke selectie voeren bij het aannemen harer leden, zooals o.a. ook de onze, hierin den weg zou kunnen wijzen. Komende tot de aanduiding van maatregelen, die onder de huidige omstandigheden de juiste werking van Uwe schoonheidscommissie zou kunnen bevorderen, geeft ons bestuur Uw raad in welwillende overweging zich voor een omlijning van de taak der schoonheidscommissie te laten voorlichten door een commissie, die in samenstelling onafhankelijk staat van Uw schoonheidscommissie en van hen, die tot samenstelling daarvan hebben geadviseerd, kortom ook door personen buiten het architectenberoep, die geacht kunnen worden met ruimen blik te oordeelen en niet met persoonlijke vooroordeelen behept zijn.

Ook zijn wij gaarne bereid, indien U hiertoe ons zoudt willen verzoeken, nadere inlichtingen te geven of voorstellen te doen om de aangeduide misstanden uit den weg te ruimen.

Wij vertrouwen, dat bovenstaande denkbeelden, ter Uwer kennis gebracht, kunnen strekken tot verbetering van de schoonheidszorg, door de overheid in het algemeen en tot bevordering der schoonheid van de Amsterdamsche architectuur,

van het Amsterdamsche stadsbeeld in 't bijzonder. Met verschuldigde hoogachting,

De vakgroep Bouwkunst der Algemeene R. K. Kunstenaarsvereniging

De voorzitter,
w.g. W. J. SANDHOVEL.

De secretaris,
w.g. NICs. MOLENAAR Jr.

Aan den Raad der Gemeente
Amsterdam.

Secretariaat: p/a. Nic's. Molenaar Jr., Archt. B.N.A.
Floris Grijpstraat 33, 's Gravenhage.

Uit de „Bouwvakpatroon" van 11 Juli 1930.

Dit geeft een verslag van de jaarvergadering v. d. R. K. Bond van Bouwvakpatroons te Haarlem.

Passeeren bij onderhandsche bestedingen.

Het bestuur prae-adviseert niet meer in te schrijven op **onderhandsche bestedingen**, waar zulks volgens de besteksbepalingen mogelijk is. Het wil overleg daaromtrent met de architectenorganisaties om dezen wantcestand (die het toch ook inderdaad is — Red. B. & S.) te beëindigen.

Passeeren van den laagsten inschrijver bij publieke bestedingen.

Het bondsbestuur betreurt het lichtvaardig passeeren van laagste inschrijvers, doch meent dat bij **publieke bestedingen** dit recht aan aanbesteders zal moeten blijven (waarmede wij, gelooven wij, kunnen instemmen, al zal dikwijls de een lichtvaardig noemen, wat de ander wel overwogen heeft — Red. B. & S.)

Tijdens de aanwezigheid van Mgr. Aengenent werd voorts behandeld de gewenschte invoering van uniforme bisschoppelijke bepalingen voor het gehele land. (Zooals men weet heeft daarover een commissie een concept samengesteld, waaraan ook onzerzijds is meegewerkt en dat bij onveranderde aanneming voor ons belangrijk zou zijn. Immers zou dan het aan de bisdommen rekenplichtige werk door **Katholiek georganiseerde architecten** moeten worden gemaakt. — Red. B. & S.)

Het bondsbestuur had reden te gelooven dat de invoering in uitzicht was, doch dat toestanden in het Zuiden (alweer het Zuiden, wat is dat toch merkwaardig! — Red. B. & S.) de zaak nog tegenhielden.

DE VIJFTIG KRUISEN

HET MONSTER VAN DE „GOEIE TROUW".

Gaan de oogen open?

Na ons artikel over de „Vijftig Kruisen" (avondblad van Donderdag 3 Juli) hebben wij ditmaal met eenige belangstelling uitgezien naar een of andere reactie erop. Het was ons er niet om te doen instemming te zoeken, maar het leek ons interessant te weten wat men in Brabant zelf van het geval dacht. Het inslaan van een nieuwen koers kon immers alleen dáár worden voorbereid.

Er is inderdaad eenige reactie gekomen, die bovendien nog het karakter van instemming heeft ook. In „De Zuid Willemsvaart" te Helmond schreef

Mjollnir (een uitgeweken Rus?) zijn teleurstelling uit over wat hij noemt het „eenheidskruis".

„Wij kunnen gerust buiten beschouwing laten of het kruis een kunstwerk is. Hoe kunstig en tragisch het moge zijn, eenheidskunst spreekt niet meer tot het hart; eenheidstragiek verwatert, tot de herhaling een grijs wordt, en zóóver moeten we het toch niet laten komen. Laten we ons dan liever houden aan het ijveren voor de kruisen, die in alinea drie van den aangehaalden brief (waar sprake is van kruisen, die eigen werk van kunstenaars zijn, Red. Msb.) worden geschilderd, als sprekende de taal van geest en cultuur van Brabant's volk en Nederland's kunstenaars.

Wij vreezen, dat het pieuze en mooie beginsel waarmee de zaak der kruisplanting begonnen werd, van een mooie zaak veranderd is in een mooie zaak, dat de piëteit veranderd is in zakelijkheid. Dit nu zou te betreuren zijn, want in plaats van het volk zijn godsdienst te doen beleven, inplaats van het te brengen tot een eerbiedig groeten van het kruisbeeld, zou men het kunnen brengen tot een onverschillig voorbijgaan van elk beeld. Zij die voor het kruis langs den weg ijveren, mogen dit wel eens bedenken.

Het kruis moet dwingen tot gebed, minstens tot eerbiedigen groet. Het moet door zijn herhaalden terugkeer in zijn zelfden vorm, zijn zelfde grootte, zijn eentonige gelijkheid niet worden tot een soort seinpaal, waarbij men weet dat het hoofdeksel dient gelicht! Zoover moet het niet komen.

De personen, die zich waarlijk willen verdienstelijk maken voor de devotie van het kruis en daarvoor alleen, kunnen dit op een andere wijze dan die tot heden werd gevolgd.

Wij hopen dat de Nederlandsche kunstenaars hun kans zullen krijgen, en wij hier in Brabant kruisen, en niet meer het eenheidskruis."

Tot zoover „De Zuid Willemsvaart”.

In „De Tijd” is de bekende kunstzinnige Bossche-naar dr. L. J. C. van Gorkum ons bijgevallen. Hij schrijft daar:

„Men spreekt véél van de eigen Brabantsche Katholieke cultuur, die na den eeuwenlangen druk op het Generaliteitsland gelegd, eindelijk zegevierend zal herrijzen. Maar wij gelooven niet dat het feit, door de „Msb.” met inderdaad voorzichtige kritiek vastgelegd, een stijging in die culturele lijn beteekent.

Het was ons reeds opgevallen dat er langs de wegen tusschen 's Hertogenbosch en Oisterwijk, op een betrekkelijk korten afstand, drie dergelijke groote kruisen, geheel eender, gelijk en gelijkvormig en zonder veel indruk van kunstwaarde te wekken, waren geplaatst. En wij meenden slechts te doen te hebben met een minder gelukkig toeval in dezen. Totdat ons nu plotseling en zonder verdere voorbereiding de volle, schrikkelijke waarheid wordt onthuld: zóó zijn er in geheel Brabant met méér dan prijzenswaardige haast vijftig kruisbeelden geplant.

Hebben degenen, die zich met de verwerkelijking van deze prachtige gedachte voor Noord-Brabant wilden belasten, zich dan geen oogenblik ingedacht in de functie, welke het kruis langs den openbaren weg in het naburige Limburg verricht? Zijn zij dan misschien nooit in Limburg geweest? Of hebben zij daar niet eens gezien, hoe er het kruis langs den openbaren weg in rijke individualiteit en verscheidenheid van ijzer, hout en steen organisch-historisch met den bodem, als een werk der eeuwen, is samengegroeid; hetgeen aldus juist zoo treffend de oude katholiciteit van den bodem herinnert?

De commissie voor de kruisen in Noord-Brabant heeft blijkbaar te goeier trouw, zooals het daar heet en met treffenden eenvoud van sterken godsdienstzin alleen het godsdienstig doel van haar werk gezien; maar zij heeft daarbij dan toch over het hoofd gezien, dat eene dergelijke cliché-verwerkelijking van haar gedachte ook bij den een-

voudigsten man den godsdienstigen indruk van het beeld Gods langs den openbaren weg moet vervlakken.

Blijkbaar heeft in de vergadering der commissie een zeer groot succes gehad het joviaal-practische voorstel, dat men toch zeker aan verschillende adressen prijsopgave moest vragen; dat men toch zeker zonder eenig bezwaar kon trachten, van de Italiaansche valuta gebruik te maken en dat men allicht den naasten prijs zou kunnen bedingen, wanneer men het werk op moderne, grootsche schaal zou aanvatten en bestelling zou willen doen van een groot aantal...."

Dr. Van Gorkum gaat verder in zijn critiek dan wij, die ons slechts hebben gebaseerd op de gegevens die ons ten dienste stonden. We laten de reconstructie die hij geeft van den gang van zaken dan ook voor zijne rekening.

Verder knoopt de schrijver in „De Tijd” aan zijn beschouwingen een verrassend stukje polemieek vast over een vermeend verkeerd beleid van onze redactie tegenover het „St. Bernulphus-Gilde”. We zullen hem daaromtrent nog wel even van antwoord dienen, maar niet thans en in dit artikel. Wij zien niet in wat de bezwaren van Dr. Van Gorkum met de aangelegenheid van de Brabantsche kruisen te maken hebben, welke wij op zichzelf en onvertoebeld wenschen te blijven beschouwen. Het verband, dat hij vernuftig legt, lijkt ons al te gezocht.

Wij meenen in ieder geval te mogen concluderen, dat men in Brabant zelf over de culturele zijde van de actie voor de kruisen langs den weg weinig geestdriftig is en dat men begint te beseffen een verkeerde richting te zijn ingeslagen. Welnu, het is nog niet te laat, het is nóóit te laat. Wanneer zal in Brabant het eerste kruis worden geplant, dat een oorspronkelijk kunstwerk is van een Nederlandsch beeldhouwer?

Het is maar een vraag!

„De Maasb.”

Het mooie, het dierbare werk...."

Ook het „Huisgezin” te 's Hertogenbosch heeft instemming betuigd met onze critiek op den gang van zaken met de Brabantsche kruisen.

Het blad schrijft:

„Wij ook meenen dat de klacht grond heeft: wij ook zouden gaarne kruisen gezien hebben langs den weg, die niet alleen op onzen grond staan, maar uit onzen geest, onzen Katholieken en Christus-lievenden geest, geboren zijn. Daarom ook zouden wij het gegund hebben, het mooie, het dierbare werk aan de Nederlandsche kunstenaars, die ons land kennen en ons volk kennen: die weten wat wij mooi vinden, en waarvoor wij blijven stilstaan, even, en aan 't peinzen gaan, die weten ook wat de intentie is van religieuze kunst, welke den mensch, die altijd voorbijgaat, altijd passeert, even in meditatie voor het eeuwige doet stilstaan. Zou nu, eerlijk gezegd, het confectiekruis niet veelal ombeden worden met die confectiewees-gegroetjes, juist omdat het meditatieve moment in het beeld ontbreekt?

Het is toch niet de bedoeling daar wat kruisen te plaatsen langs onze wegen: 't moet toch wel de bedoeling zijn door die kruisen het voorbijgaande

volk tot een oogenblik van stil bepeinen tot de waarheid van ons geloof te dringen. Dát kan een serie confectiekruisen nu eenmaal niet.

Laat ons Brabant's geloofsleven toch in Godsnaam niet tot uitdrukking brengen in een doode formule of in een levenlozen eenheidsvorm.

En geef onzen kunstenaars de gelegenheid het Brabantsche geloofsleven te doorschouwen, en dat

tot een getuigenis in de schoonheid van den eenvoud of de eenvoud der schoonheid uit te beitelten of te modelleeren, langs de wegen, waarlangs ons eenvoudig volk z'n eenvoudig leven gaat".

We gelooven, dat er nu gaandeweg genoeg geschreven is. Er moet nu worden gedaán. Wie begint?

ARCHITECTUUR

Officieele architectuur.

Nederland blijft slapen.

Ons paviljoen te Antwerpen is geopend. Later, als wij erin zijn geweest, komen wij — heel even — erop terug. Te oordeelen naar de afbeeldingen van het uiterlijk is het een zwak staal van Wijdeveld's werk. Waarom koos de regeering alweer deze poenige Amsterdamsche barok, op voordracht van Tentoonstellingsraad, B.N.A., A. en A. en de V.A.N.K., deze „argelooze", onfrissche adviseurs? In 1925, in Parijs ontdekte de wereld het Russische paviljoen en le Corbusier's Esprit Nouveau huis; vijf jaar later komt Nederland in Antwerpen met dezelfde oude koek als onze Parijsche tempel der prachtigheid. Prachtig kan de kliek zich van den domme houden.

Duitschland liet in Barcelona zijn paviljoen door Mies von der Rohe bouwen.

Het nieuwe Haagsche stadhuis.

Den Haag blijft ook slapen.

Er komt een ideeën-prijsvraag, waartoe zes architecten zullen worden uitgenoodigd. Een commissie van advies zal adviseeren; zij bestaat uit Rijks bouwmeester Bremer, denk aan Maastricht, Stadsarchitect Hulshof, de president van de Amsterdamse architectuurschool, Professor Van der Steur, denk aan Delft en aan het Vredespaleis, Dr. Kalf — een kunsthistoricus — en Kromhout, een artist.

Verbijsterend, geen eens cachet, zooals de residentie.

Architectuurkritiek.

Welke maatstaf?

Er zijn twee groepen.

De eerste is de normale, de goede. Zij is gevoelig voor de vormtaal en schat hare waarde in het geestesleven van de periode; zij verklaart het psychisch verband met andersoortige uitingen, zij begrijpt den invloed van het gebruiksprobleem en van het constructieprobleem op het ontstaan van den sprekenden vorm. Als dit laatste bij niet-architecten ontbreekt, komen er gevaren, maar intuïtie kan dit aanvullen.

Wendingen, in zijn begintijd, behoorde ertoe, meende een cultuur te zien, erkende een artistendom. Theo van Doesburg beaamde de architectuur als kunst onder kunsten, Oud, nu schuw en stil geworden, eveneens. Het bezinsel van deze groep vult de banken der schoonheidscommissies. Berlage is op kritiek gebied de antipode, de tweede groep. Met geen woord raakt hij aan de symbool, waarde der vormen. Hij vraagt: hoe verklaar ik de daden van den geest uitsluitend met de eigenschappen van de lintzaag. Dit systeem leidde tot het meest beklemmende isolement, dat ooit een domein van den menschelijken geest heeft doorstaan. Het is volkomen onkunstzinnig en telde en telt steeds een groot aantal volgelingen. De lintzaag wordt naar tijd en stijl veranderd, bij Van Loghem b.v. in de etalagepop.

Er is nog een kritiek, heelemaal zonder maatstaf: lees daarvoor de vakbladen.

S. VAN RAVESTEIJN.

Uit „De Gemeenschap".